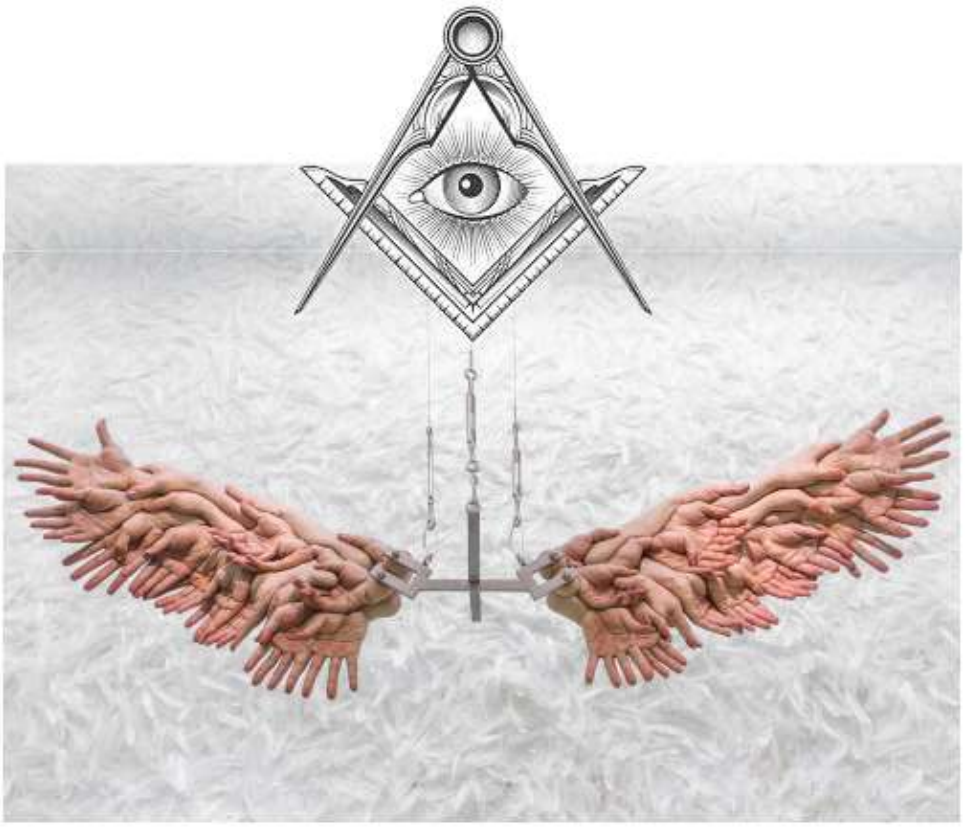
Masonlukta Obediyans Kavramı

Murat Özgen Ayfer

2019

Bu çalışmayı yaparken Batı dillerinden dönüştürülerek alınma şu "obediyans" sözcüğü yerine bunun dilimizde bir eş anlamlısı olsaydı da onu kullanabilseydik çok hoş olurdu.

Fakat yok!

Her sözcüğün mutlaka bir Öz Türkçe karşılığı olmayabiliyor. Osmanlıcanın mirasçısı Eski Türkçede bile bulunmayabiliyor. Bilimsel ve teknik sözcük ve terimlerin birçoğu da öyle; ya oldukları gibi ya da en çok geçmekte olduğu dilden dönüştürülerek (bu bağlamda kimi zaman daha iyi bilinen bir dili tercih ederek) kullanılıyor.

Türk dilinin geçmişine bakacak olursak, Fransızcadan dönüştürme sözcük ve terimlerin daha çok ağırlık taşıdığı görülüyor. Günümüzde en popüler yabancı dil İngilizce ama sözcük ve terimler bakımından Fransızcaya yetişebilmiş değil.

Güncel dilde her gün kullanageldiğimiz ve sorulsa kesinlikle "Türkçe" olduğunu ileri sürebileceğimiz birçok sözcük ve terimin aslında bir başka dilden alıntı olduğunu bilsek, şaşırabiliriz. Öz Türkçe olduğunu benimsediğimiz birçok sözcük bile aslında etimolojisi araştırılırsa kökeni öyle…

Bunu söylemekle dilimizi küçümsediğimiz sanılmasın… Batı dillerinde de bir diğerinden dönüştürme sözcükler hatta hiç dönüştürmeden olduğu gibi kullanılanlar var. Zaten kökenleri büyük ölçüde Latince ve Grekçede yattığı gibi yüzyıllar önce Doğu'dan (Asya'dan) getirilmiş kökler de var; bu arada Türkçeden alınmış olanlar da…

Bir dilde önemli olan, kullanılan sözcük, terim ve kavramların etimolojisi değil, bunların ne anlama geldiği… Bunlardan anladıklarımız… Zihnimizdeki yansıları… Daha da önemlisi, bizim kullandığımız o sözcük, terim ve kavramları dinleyen ya da okuyanın ne anladığı hatta anlayıp anlamadığı…

Ancak buradaki konumuz dil ve kullanımı, anlatmak ve anlaşılmak üzerine değil. Onun için bu kadarla bırakalım ve asıl konumuza geçelim.

▲ ▲ ▲

Güncel Türk dilinde genelde pek yaygın bir kullanımı olmayan "obediyans" sözcüğünün Masonluğa özgü olduğu sanılmasın… Fakat Masonlukta o kadar çok, sık ve üzerine basa basa kullanılıyor ki, bunun "masonca" olduğunu bile düşünebilirsiniz. Hem zaten bu basitçe bir "sözcük" müdür, yoksa bir "terim" hatta bir "kavram" mıdır, işin orasına geleceğiz.

Masonik sözlüklere bakacak olursak, "obediyans" teriminin üç aşağı beş yukarı şöyle tanımlandığını görürüz:

"Locaların bir araya gelmesiyle oluşup, onların üzerinde bir yönetici egemenlik kuran federatif nitelikli bağımsız örgüt."

Burada *"bağımsız"* sıfatını kullanmış oluşumuz, kendinden daha üstün bir kurum ya da otoriteye bağlanmamış olduğu anlamına geliyor.

Obediyans teriminin Masonluğun dışındaki genel kullanımında *"bağlanma"*, *"boyun eğme"*, *"söz dinleme"* gibi anlamlara geldiği görülebilir.

Nitekim bir bakıma Masonlukta da öyle: Bağımsız olarak kurulmuş localar bir obediyansa bağlanıp ona isteyerek boyun eğer ya da diğer benzer localarla bir araya gelerek ortaklaşa hepsinin üzerinde bir yetkili kurum yani obediyans oluşturur. Her iki durumda da obediyansın kural ve yönergelerine uyup, onun dediğini yapar.

Burada en önemli nokta, bir obediyansın masonlardan değil, masonik bakımdan sınırlı tüzel kişiliği olan localardan oluşmasıdır yani bir kardeşimiz *"Ben falanca obediyansın üyesiyim."* derse, bu kullanımın çok yaygın oluşuna karşın aslında yanlış olur. Doğrusu, *"falanca obediyansın filanca locasının üyesiyim."* demektir.

▲ ▲ ▲

Masonlukta şöyle bir deyiş kullanıldığı görülür: *"Bağımsız locada özgür mason"*

Burada locanın bağımsızlığı vurgulanmaktadır. Ara sıra kimi masonlar bu deyişe sarılarak şöyle bir söz eder: *"Locamız bağımsızdır. Obediyans bizim tutumumuza ve işlerimize karışamaz."*

Bu sözün doğru ve geçerli olduğu bir alan var: Herhangi bir obediyansa bağlı olmayan bir loca…

Öteki türlüsü geçerli değil; sadece polemik…

Çünkü işin gerçeğine bakarsak şöyle bir durum söz konusu: Bağımsız olarak kurulmuş bir loca bir obediyansa bağlanırken, tüm kurucu üyeleriyle birlikte obediyansın kurallarına, kararlarına ve yönergelerine uyulacağı üzerine söz veriliyor (ant içiliyor, yemin ediliyor). Hatta bu locaya sonradan katılacak üyelerin de bu söz veriş ile bağlanacağı belirtiliyor.

Bunun üzerine, obediyans o locaya bir patent (çalışma izni, berat) veriyor. Öyle ki, bazı obediyanslarda bir locanın toplanıp çalışabilmesi için o belgenin hazır bulundurulması zorunlu tutuluyor.

Fakat bir loca bunu kabul etmek zorunda değil… Kabul etmezse obediyansa bağlanmaz, kendi başına bağımsız kalır. Obediyansa bağlanmak, locanın kendi tercihi…

Bu konunun bir diğer açılımında, bir locanın saygıdeğer üstat ya da üstadı muhterem olarak anılan en yetkili yöneticisinin, locanın tek egemeni ve kendisinden üstün hiçbir güç tanımak zorunda olmadığı belirtiliyor.

Aynı durum… O locanın saygıdeğer üstadı (üstadı muhterem) bu yetkiyi kimden alır?... Loca üyelerinden mi?

Bağımsız bir locada evet, öyle ama loca bir obediyansa bağlı olunca üyeleri onu sadece bu göreve seçer; yetkiyi obediyansın yetkilisi verir. Obediyansın yetkilisi de elbette öncelikle büyük üstattır. Fakat büyük üstat bu bakımdan obediyansa bağlı tüm localara yetişemeyebilir; bunun için bir başkasını görevlendirebilir. Görevlendirilen kişi, locanın bir önceki saygıdeğer üstadı (bir önceki üstadı muhterem) de olabilir.

Değişen bir şey yok. Obediyansta egemenlik büyük üstadındır.

Nitekim büyük üstat değiştiğinde de yetki öncekinde değil, yenisindedir ama bu sonradan ortaya çıkan bir durum değil, öncekinden sonrakine aktarılandır; obediyansın ilk oluşumuna kadar uzanır.

Şu halde demek istiyoruz ki bir obediyansa bağlı olarak çalışan bir locada, bu bağlılığın gereği olarak obediyansın kuralları önceliklidir.

Bağlanmak ise zorunlu değildir.

Yöntem

Obediyans durup dururken kendi başına oluşmaz.

Bir diğer deyişle, kimi masonların bir araya gelerek *"Bir obediyans kuralım."* demesiyle olmaz.

Çünkü obediyans masonlardan oluşmaz.

Fakat kimi masonlar bir araya gelerek *"Bir loca kuralım."* derlerse, bunun için de bir locanın kuruluşuna ilişkin kuralları sağlamış olurlarsa bağımsız bir loca kurabilirler.

En az üç bağımsız loca bir araya gelince, hep birlikte bağımsızlıklarını terk ederek bir obediyans kurabilirler. Masonlukta buna en sık olarak **büyük loca** denir. Bu açıdan "büyük loca" terimi ile "obediyans" terimi özdeşleşmiş gibi olur.

Her büyük loca bir obediyanstır ama her obediyans bir büyük loca değildir. Masonlukta statüsü bakımından büyük loca olmayan **büyük doğu** olarak anılan obediyanslar da vardır.

Büyük loca ile büyük doğu tarzındaki obediyansların en önemli farkı, bir büyük locanın tüm localarında genellikle aynı masonik çalışma yöntemleri (ritüeller) uygulanırken, bir büyük doğuda bunların locaların tercihine göre farklı olabilmesidir.

▲ ▲ ▲

Bir obediyansın oluşumundan sonra yine bağımsız olarak kurulan başka localar da obediyansa katılabilir.

Yer yer farklı uygulamaların görülebilmesine karşın, genellikle bir obediyansın bünyesindeki herhangi bir loca, -kuruluş tarihi ve üye sayısı her ne olursa olsun- masonik düzen bakımından bir diğerine eşittir.

Daha önce hiçbir bağımsız locanın bir obediyansa katılmak zorunda olmadığını değinmiştik ya… Benzer şekilde hiçbir obediyans da bağımsız olarak kurulup kendisine katılmak isteyen bir locayı sinesine kabul etmek zorunda değildir.

Ancak Dünya Masonluğu'nda tutum ve görüşleri bu bağlamda farklı olanlar da var. Kimilerine göre *"bağımsız loca"* diye bir şey olamaz; bir locanın düzenini, onun düzenli bir obediyansa bağlanıp ondan aldığı patent (berat) sağlar.

Beri yanda hiçbir loca da kuruluşunda yer almış ya da sonradan katılmış olduğu bir obediyansın çatısı altında kalmak zorunda değildir. Patentini (beratını) terk eder ve obediyanstan ayrılıp bağımsız statüye geçer. Bağımsız loca diye bir oluşumu kabul etmeyenlerin açısından bu durum, o locanın "düzensiz" olmasıdır.

Bunun ötesinde, bazı obediyanslarda bu kurumun yetkili organının, kendisine bağlı locaların seçilen kimi üyelerini bir araya getirerek onlara yeni bir loca kurdurduğu görülebilir. Aslında bu yöntem Masonluğun standart üç simgesel derecesinde çalışan obediyanslarda değil de tüm sistemi tek bir otoriter organın egemenliği altında yürüten (genellikle derecelerinin sayısı dört ya da daha fazla olan) ritlerde görülür. Bu durumda bir obediyansın varlığından söz edilemez. İlk üç dereceyi yönetmek üzere bir alt organ oluşturulmuş bulunabilir ama ona "obediyans" denilemez çünkü locaların ilgili üst organa bağlanışları, kendi özgür istemleriyle değildir.

Loca Üyeleri

Bir locanın çalışmasında masonlar şu iki işlevden birini taşımakta olabilir:

1. Yönetici ya da görevli,
2. İzleyici yani başka bir sorumluluğu olmayan standart üye.

Obediyans bağlamında ise bunlara üçüncüsü eklenebilr:

3. Delege ya da temsilci.

Bu üçüncüsü için "eklenir" değil de "eklenebilir" dedik çünkü obediyansın tüzükleri uyarınca localarda ayrıca delege belirlenmeyebilir; obediyansın nezdinde locayı sadece saygıdeğer üstat (üstadı muhterem) temsil eder.

İzleyicileri şimdilik bir yana bırakalım…

Yönetici ya da görevliler, bir loca toplantısına üstlenimlerini yerine getirmek üzere katılır. Delege ya da temsilcilerin üyesi oldukları locanın toplantısında herhangi bir ayrıcalığı yani izleyici niteliğindeki diğer üyelerden farkı yoktur. Elbette yönetici ya da görevliler de obediyansın nezdinde delege ya da temsilci olabilir ama localarının toplantısında bu niteliği taşımazlar.

Delege ya da temsilciler, -localarındaki nitelikleri her ne ve her nasıl olursa olsun- obediyansın toplantılarında ve katıldıkları diğer çalışmalarında, kendi adlarına bireysel olarak değil, üyesi oldukları loca adına hareket ederler.

Elbette obediyansın da yönetici ve/veya görevlileri vardır. Onların her biri de, obediyansın çatısı altındaki bir locanın üyesidir. Fakat obediyansın yönetim organında bulundukları sürece, ne localarında görev almaları ne de localarını temsil etmeleri tercih edilir; böylece her birinin göreve ayrılmış olur. (Ancak gerek locaları gerek üye sayısı pek az olan obediyanslarda, loca görevlilerinin de obediyansın yönetim organında yer aldığı görülebilir.)

▲ ▲ ▲

Bu arada, ilginç bir konuyla karşılaşırız… Locaların delege ya da temsilcileri, obediyans toplantısında önemli bir karar alınması söz konusu olduğunda, -hele oylama yapılacaksa- şayet bu konuda kendi localarında önceden bir görüşme yapılmamış ve locanın tutumunun hangi yönde olacağı kararlaştırılmamış ise, kendilerini "yetkisiz" görür, inisiyatif kullanma hakları bulunmadığını düşünürler. Üstelik bunu açıkça dile getirdikleri bile olur.

Oysa hayır!... Yanlış!... Yetkilidirler. İnisiyatiflerini kullanabilirler.

Öyle olmasaydı, kendilerine delege ya da temsilci olma niteliği verilmezdi. Bir diğer deyişle bu yetkiyi localarının delege ya da temsilcisi olarak belirlenmiş (genellikle seçilmiş) oluşlarıyla taşırlar. Tek bir durum dışında: Şayet localarında ilgili konu üzerinde önceden alınmış bir karar varsa, o doğrultuda hareket etmek zorundadırlar.

Özetle, Masonlukta obediyans kavramı şunu belirtiyor: Masonlar bir araya gelip loca kurar. Locanın bir bağımsız tüzel kişiliği vardır. Localar bir araya gelip ortaklaşa bir örgüt kurar, ona bağlanır, daha üstün bir tüzel kişilik kazandırırlar. İşte bu ortak örgüte "obediyans" deniyor.

Farklı Kavram

Masonlukta obediyansın büyük locadan farklı bir türünün daha olduğundan, ona "büyük doğu" dendiğinden söz emiştik.

Günümüzdeki Masonluğun tarihteki oluşumu sırasında ve hemen sonrasında yani 18. yüzyılın ilk yarısında *"büyük doğu"* diye bir şey yok. Büyük doğu, aynı yüzyılın ikinci yarı sonunda, Fransa'da, artık Masonluğun kendine özgü bir kimlik edinmeye başlayışının ürünlerinden biri.

Beri yanda, İngiltere'de ve sonraları Anglosakson Masonluğu topluluğunu oluşturacak çevrelerde, genellikle *"büyük doğu"* diye bir şey gene yok. Öyle ki, gelenekçi (geleneksel) nitelikli mason örgütleri çerçevesinde bu kavramla bağlantılı olarak şunlar söylenebilir:

- Bu adı taşıyan bir kuruluşun Masonlukta yeri yoktur;
- Böyle bir kuruluş düzenli bir mason örgütü olarak tanınamaz;
- Pek önemsenmemesi gerekir; (nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar öyle olmuştur);
- Masonlukta bu tür bir örgüt, böyle bir obediyans kurulamaz; bu Masonluktan başka, ancak Masonluğa benzer ve onu taklit eden bir örgüt olur.

Burada Masonluktaki "düzen" (intizam) kavramının uluslararası boyuttaki anlamı ve değerlendirilişi beliriyor ama o konumuz dışı… [Bunun için **"Masonlukta Etiket Konusu"** başlıklı yazıya bakabilirsiniz.]

Ancak şunu belirtmeden geçmemiz de âdeta olanaksız: Anglosakson Masonluğu topluluğu yani İngiltere Birleşik Büyük Locası'nı Masonluğun ana büyük locası olarak görüp onun dikte ettirdiği kurallara uyan mason kuruluşları çerçevesinde yer alan birkaç *"büyük doğu"* var. Bu durum da şundan ileri geliyor: Aslında Anglosakson Masonluğu topluluğunun *"düzen koşulları"* kapsamında "*büyük doğu"* tarzında bir örgütlenme uygulamasına engel bir durum yok. Burada konumuzun dışında kalan başka koşullar var. [Bunun için de **"Masonluktaki Bölünmüşlük Sorunu"** başlıklı yazıya bakabilirsiniz.]

Tersine, "büyük loca" tarzında örgütlenmiş birçok obediyans, bu topluluktaki obediyansların çoğunluğunca "düzensiz" daha doğrusu "düzen dışı" yani günümüzde bile kullanımı sürdürülen eski terimle "gayrimuntazam" sayılır. Büyük doğu tarzındaki ya da adlarının kapsamında "büyük doğu" teriminin geçtiği obediyansların ise Anglosakson Masonluğu topluluğunda düzen dışı sayılışı hiç de şaşırtıcı olmaz.

▲ ▲ ▲

Şimdi, burada şöyle bir soru çıkıyor: «*Büyük doğu" tarzında örgütlenmiş olmak ile adının kapsamında "büyük doğu" adının kullanılması ne demek? Aradaki fark nedir?*»

Bu sorunun yanıtını kısman daha önce vermiştik. Şimdi de şöyle diyebiliriz: Her iki tür obediyansın örgütlenme kuralları farklıdır. Buna karşın bazı obediyanslar *"büyük doğu"* adını taşır ama aslında örgütlenmelerindeki uygulama bakımından bir büyük loca niteliğindedir.

Doğrudan kendi ülkemizden örnek verelim: 1909 yılında ilk ulusal nitelikli obediyans kurulduğunda buna Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî yani Osmanlı Büyük Doğusu adı verilmişti.

Cumhuriyetin ilanından sonra bu obediyansın adı Türkiye Maşrık-ı Âzamı olmuş, ülkemizdeki Masonluğun etkinliklerinin durduğu 1935 yılına kadar bu adın kullanımı sürdürülmüştü.

Öyleydi ama örgütlenme tarzı büyük locaydı. Türk Masonluğu günümüze dek (2019) hiçbir zaman asıl tanımı uyarınca bir *"büyük doğu"* niteliği edinmedi. Belki edinmesi düşünülmüştü ama olmadı. Hatta bir ara olması düşünülüp bu bağlamda bir girişimde bulunulduğunda sert bir tepkiyle karşılandı; yine olmadı. Belki gelecekte edinir, o ayrı…

Elbette bir soru daha var: *Peki bunun tersi yok mu yani adı büyük loca olmakla birlikte aslında niteliği bakımından "büyük doğu" olan?*

Yanıt: Var!

Hatta "büyük Doğu" kavramına başından karşı olan İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın bu bağlamda hepsinin önünde geldiği bile söylenebilir.

Demek ki asıl önemli olan bir obediyansın taşıdığı ad ya da sıfatı değil, niteliği…

Hür ve Kabul Edilmiş

Bu da bir masonik terim ya da sıfat… Başka bir kurumda göremezsiniz.

Bir obediyansın adında bu terim yer alıyorsa, o mutlaka Anglosakson Masonluğu topluluğunda yer alıyor demektir.

Nitekim ülkemizde de Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası öyledir. (Her ne kadar 1957-1970 yılları arasında bu obediyans Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonları Büyük Locası adını taşımışsa da, bunun Türk Masonluğu'nun gelecekteki niteliği bakımında bir hazırlık olduğu, bilmeyenlerin bunun farkına varmadığı, farkına varanların ise o günlerin koşulları altında pek önemsemediği ya da karşı çıkamadığı söylenebilir.)

Buna Öz Türkçe karşılığını alıp "Özgür ve Kabul Edilmiş" dememiz, her ne kadar çağdaş Türk diline daha uygunsa da bir obediyansı nitelemesi söz konusu olduğunda pek de doğru olmaz. Daha önce değinmiş olduğumuz gibi Öz Türkçe kullanacağız derken, her sözcüğü, her kavramı Öz Türkçeleştirmeye girişmemiz halinde verilmesi istenen anlam yitirilebilir. Üstelik bir de anlatanları bir yana bırakıp, anlaması beklenenleri düşünmeli…

Konu dışı olmakla birlikte, birden bunun ilginç bir örneği var. Özetleyelim…

Ünlü araştırıcı yazarlarımızdan **Orhan Hançerlioğlu**, yazdığı "Ali" adlı kitapla Türk Dil Kurumu ödülünü aldıktan sonra, yıllarca o kurumda da çalışmış ve tüm yapıtlarında Öz Türkçe kullanımına çok önem vermiştir. O kurumda türetilmiş olan sözcüklerin toplumca benimsenip yerleşmiş olanları da var, bir türlü benimsenemeyerek yaygın kullanıma giremeyenleri de...

Orhan Hançerlioğlu, bu bağlamda öneri getirilebileceği ama zorlama yapılamayacağı,bunun bir işe yaramayacağını söylemiştir. Hatta halkın yanlış anlamayla yozlaştırmış olduğu bir kavramın artık düzeltilemeyeceğini belirtmiştir. Nitekim yayınlanmış onca kitabında kullanmış olduğu sözcük ve terimlerin bazılarını günümüzde bile anlayamayabilir hatta yadırgayabiliriz.

Bir gün bir dostu ona şöyle der: *«Şimdi bu "hâkim" sıfatının karşılığı senin dediğin Öz Türkçede "egemen" olduğuna göre, ben "Yuşa Tepesi Boğaz'a egemendir." mi diyeceğim?»*

Hançerlioğlu şöyle yanıt verir: "*Hayır!... O anlamda olmaz. Her kullanımın yeri farklıdır."*

Nitekim Türk Masonluğunda "hür ve kabul edilmiş" sıfatı bir kalıptır ve öyle kullanılır. Bunun yerine Öz Türkçe olsun diye "özgür ve kabul edilmiş" konulamaz. [Bu konuyu **"Masonlukta Hürlük, Eskilik Kabul Edilmişlik"** başlıklı yazıda ayrıntılı olarak okuyabilirsiniz.]

Büyük Loca

Masonlukta en az üç locadan oluşan federatif nitelikli bir topluluğa büyük loca deniyor.

Soru şöyle: *Niçin öyle denmiş?.. Başka bir terim kullanılamaz mıydı?... Bu terim bir karışıklığa neden olmuyor mu?.. Hem bir sürü loca var hem de onların büyüğü!..*

Büyük Loca "bir locanın büyüğü" değil elbette ama bu terimin doğuşu öyle!.. Bu tıpkı "Büyük Millet Meclisi" gibi bir terim… Bu, bir millet meclisinin büyük olanı değil… Masonluğun tarihindeki ilk obediyansın adı Londra Büyük Locası; belki de *"Büyük Londra Locası"*…

Bu işin İngilizce olarak doğrusu "(Grand Lodge) of London" biçiminde mi yoksa "(Grand) Lodge of London" tarzında mı?

O tarihte ne yapılmak istendiğine bakılacak olursa ikincisi gibi; diğerlerine oranla büyük olan bir loca… Kanatları altında küçük localar da bulunan bir loca… Çünkü geleneksel olarak Masonlukta federatif nitelikli bir örgütlenme yok; henüz her yerde monarşi ve aristokrasinin egemenliği sürüyor. Bu ortamda öyle bir örgütlenmeye izin verilemez. Bu, Ortaçağın kolejlerini (Collegia) ortadan kaldıran feodalite döneminden beri böyle…

Nitekim bu büyük loca toplandığında *"genel loca"* olarak da anılıyor; küçük localara ise *"özel loca"* deniliyor.

▲ ▲ ▲

Şimdi diyeceklerimiz bir tezdir, bir savdır. Bunu doğrulayan bir kanıt, bir belge yok. Fakat öteki türlüsünü destekleyecek olan da yok.

Londra Büyük Locası'nın kuruluşu sırasında, hiç de günümüzdekine benzer bir örgütlenme, bir obediyans kurmak düşünülmemiş… Fakat loca sayısı kısa bir süre içinde hızla artış gösterince, büyük locanın yönetimini bir düzene bağlamak gerekmiş ve Masonluğun 1720 tarihli ilk genel tüzükleriyle birlikte, adına öyle denilmese bile, obediyans olgusu ortaya çıkmış. Bu sözcüğün kullanımı ise çok daha sonraki bir tarihte...

Londra Büyük Locası kendini daha da büyütüp 1725 yılında İngiltere Büyük Locası adını alırken, Fransa'daki ilk obediyansa *"Paris Büyük Locası"* denmiş. O da sonradan Fransa Büyük Locası olmuş.

Büyük Doğu

Bir diğer obediyans türü olan büyük doğuya gelince…

İlk büyük locanın Londra'da kurulmuş olduğunu göz önünde tutarak bunun bir İngiliz icadı olduğunu söylersek, ilk büyük doğunun Paris'te kurulduğuna bakarak onun için de Fransız icadı diyebiliriz.

Önce "büyük loca" ile başlıyoruz; İngiltere'de "grand lodge", Fransa'da "grande loge".

Bunun Osmanlıcası "mahfil-i âzam" olmalı ama Türk Masonluğu'nun tarihinde böyle bir terim hiç kullanılmamış. Daha önce değindiğimiz üzere onun yerine bir başkası var: *"maşrık-ı âzam"*. O da sonradan *"büyük maşrık"* olmuş.

Büyük maşrık ise günümüzdeki "büyük doğu"nun karşılığı yani İngilizce ve Fransızcadaki "grand orient".

Türkiye'deki Masonlukta özellikle Fransızcadan dönüştürme sözcüklerin hayli yoğun olarak kullanıldığı bir dönemde (1948-1956) buna *"granoryan"* da denmiş olduğunu görüyoruz.

Zaten o dönemde büyük locanın "granloj", büyük üstadın "granmetr" (Fransızcası grand maître) olarak anılması da söz konusu…

▲ ▲ ▲

Şimdi sıra **büyük loca** ile **büyük doğu**nun farkını açıklamaya geldi.

İstisnaları bir yana bırakacak olursak, bir büyük locaya bağlı tüm localar aynı ritte ve büyük locanın düzenlediği ya da uygun bulduğu ritüelleri kullanarak çalışır.

Bir büyük doğuda ise, her loca farklı bir ritte ya da obediyansın onaylaması koşuluyla kendi düzenlediği ritüelleri uygulayarak çalışabilir.

Tanımları böyle ama uygulamalar hiç de böyle olmayabiliyor. Hele iş, İngiltere Birleşik Büyük Locası'na gelince; bu ülkede birçok mason riti oluşturacak kadar çok yüksek derece uygulaması bulunmasına karşın, ne "yüksek" sıfatı ne de "rit" terimi kullanılabiliyor. Yasak!

▲ ▲ ▲

Soru*: «Peki ama buna niçin büyük doğu (grand orient) denmiş?»*

Bu soruyu açıklamalı olarak yanıtlayabilmek için aslında Fransa'daki Masonluğun 18. yüzyılın üçüncü çeyreğindeki evresini gözden geçirmek gerekir.

Burada bu tarihsel işe girişmeyelim. Ancak şu özeti verelim:

1741 yılında Fransa Büyük Locası'nın büyük üstatlığına iyi bir mason olduğu için değil, soylu olduğu için **Clermont Kontu Louis de Bourbon-Condé** getirilmişti..

Birtakım politik hesaplar peşinde koşan bu büyük üstat, Masonluk ile öyle pek ilgilenmiyor, kendisini atadığı bir vekil aracılığı ile temsil ettiriyordu. 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bu vekillerinden **Lacorne** (ilk adı bilinmiyor) ile **Chaillon de Joinville** yandaşları birbirlerine düştü. Çekişmeler öyle bir boyuta vardı ki, 1766 yılında Fransa Büyük Locası kapanmak zorunda kaldı. Çoğu loca çalışmasını bağımsız olarak sürdürdü.

Fransa'da bir büyük üstat, İngiltere'deki uygulamadan farklı olarak unvanını yaşamı boyunca korurdu. Dolayısıyla, bu durum o tarihlerde ortada fiilen büyük loca olmasa da, 1771 yılına, Louis de Bourbon-Condé ölene kadar sürdü. **Lacorne** yine sahneye çıktı. (O tarihte Chaiillon de Joinville'in hâlâ hayatta olup olmadığına ilişkin bir bilgi yok.) Yandaşları ile birlikte önce **"Fransa Ulusal Büyük Locası"** adı altında yeni bir obediyans kurdu. Büyük üstatlığa da elbette yine bir soylu, sonradan Orléans dükü unvanını da alan Chartres Dükü Louis Philippe getirildi.

İşte bu obediyans, 1773 yılında "**Fransa Büyük Doğusu"** adını aldı.

Bu, sıradan bir isim değişikliği değildi; nitelik değiştirmeydi. Bundan böyle bu obediyansa bağlı localar, birbirlerinden farklı ritlerde çalışma olanağına sahip olacaktı. Çünkü 18. yüzyılın bu döneminde, Fransa'da sayısız mason riti oluşmuştu. Çünkü Büyük Doğu, bunların hepsini kendi çatısı altında toplamak, böylece Fransa'da Masonluğun tümüne egemen olmak emelindeydi. Çünkü öte yanda Fransa'da **Andrew Michael Ramsay**'ın 1738 yılında kurmuş, sonradan geliştirilerek çeşitli evrelerden geçmiş, başta Amerika olmak üzere diğer ülkelere de uzanıp örgütlenmeye girişen Yetkinleşme Riti (Rite de Perfection) vardı. [Bu rit sonradan Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti'nin temelini oluşturacaktır ama burada konumuzun dışında kalır. Bu konuyu art arda iki yazıda okuyabilirsiniz. Önce **"Masonlukta İskoç Riti'nin Oluşumu"**, sonra **"İskoç Masonluğu'nun Gelişimi"**…

İşte bu değişim, Lacorne ile Joinville arasındaki asıl soruna ilişkin bir ipucu veriyor. Joinville, Yetkinleşme Riti'nin en üst düzey yetkililerindendi.

1789 yılında patlayan ihtilâl bu ülkedeki birçok kurumu darmadağın etmeseydi, Fransız Masonluğu'nun sonrası hiç kuşkusuz bambaşka olabilirdi. (Yetkinleşme Riti'nin gelişimiyle oluşmuş Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti'nin de tarihsel olarak tam o sıralarda, -1786 yılında- **Prusya Kralı 2. Friedrich** tarafından Berlin'de kurulmuş olduğuna ilişkin bir kabul vardır. Ancak onun bu çalışmanın konusuyla bağlantısı yok.]

▲ ▲ ▲

Bir büyük locanın, "büyük loca" olduğu için tutumunun gelenekselliği ve sonraki yüzyılların değişim gösteren anlayışına pek uymayışı, kendi içinde locaların şu "bağımsızlık" (!) olgusunu hayli kısıtlaması gibi nedenlerle beğenilmeyişi, "büyük doğu" tarzında bir obediyansın çağımızın koşulları altında çok daha uygun olduğu düşünülebilir.

Bu, kuramsal (teorik) bakımdan öyle olsa da uygulamada yani pratikte öyle olmayabildiği, bir büyük locanın tutarlı oluşuna karşılık bir büyük doğunun içinde karmaşa doğabildiği görülmüştür.

Nitekim bundan ötürü Fransa Büyük Doğusu'ndan başlayarak her büyük doğu, kendi yapısal güvencesi bakımından birtakım yönetimsel kısıtlamalar getirmeyi gerekli görmüştür. Ritüeller ve ilgili ritlerin üst derecelerine de uzanmalar, yetkili bir organın onayına ve denetimine bağlı hale getirilmiştir. Tıpkı İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın kuruluş ve yönetim tarzı gibi…

Bu nedenle 18. yüzyılın ikinci yarısında sayıları âdeta çığ gibi artan mason ritlerinin beşiği durumundaki Fransa'da birçok rit, 19. yüzyılda yeniden etkinliğe geçen Fransa Büyük Doğusu'na kabul edilmediği, gücü de kendi başına yaşamasına yetmediği için varlığını koruyamamış, kuruluşundan kısa bir süre sonra tarihe karışmıştır. (Bunun en belirgin örneklerinden biri de günümüzde hayli popüler bir rit olan Memfis-Mizraim Riti'nin temelinde yer alan Memfis Riti ile Mizraim Riti'dir.)

▲ ▲ ▲

Ortaya bir soru atmıştık; başka ayrıntılara girdik, soru yanıtsız kaldı.

Fransa Büyük Doğusu'na ilk kuruluşunda niçin Masonlukta hazır bir geleneksel uygulama yaratılmışken ona uyarak *"büyük loca"* değil de, sanki ille de bir farklılığı olduğunu ortaya sermek için *"büyük doğu"* denmiş? Bir farklılık olsun diye mi?

Basitçe bakılınca öyle gibi görünüyor ama acaba bu doğru mu? Masonluk için *"doğu"* kavramının çok değerli oluşundan mı?

Acaba şu *"orient"* sözcüğünün başka bir anlamı olamaz mı?

Olabilir. Nitekim var.

Fransızcadaki orient sözcüğü, sadece doğu değil, *"ortaklık"*, *"işteşlik*", *"müştereklik"* gibi anlamlara da gelebiliyor. Dolayısıyla, yapısal bakımdan hepsi birbirinin aynı olan locaların bir araya gelişi tarzında bir oluşum değil de, birbirinden farklı nitelikleri olabilen locaların aynı amaç doğrultusunda ve benzer ilkeleri benimseyerek tek çatı altında bir araya toplanması gibi…

Nitekim yurdumuzdaki ilk mason obediyansının Cumhuriyetin ilanından sonraki adına bakalım: "**Türkiye Büyük Maşrıkı**"… Kimi yerde bunun "Türkiye Büyük Meşriki" tarzında yazıldığını da görebilirsiniz. Orada bir yazım hatası olduğunu sanmayın; bilerek öyle yazılmıştır. Bu "maşrık" ya da "meşrik" ise iştirak halinde olmak, "teşrik-i mesai etmek" yani paylaşımlı olarak birlikte çalışmak anlamına geliyor.

Büyük loca gibi "büyük bir loca olmak"tan hem çok daha güzel hem masonik bakımdan çok daha anlamlı değil mi?

Bir de şunu düşünün: Yurdumuzda yayınlanan ilk masonik dergi ***"Büyük Şark"*** adını taşımıştır yani *"Büyük Doğu"*. Oysa aynı tarihsel dönemde ulusal Türk obediyansının adı Türkiye Büyük Şarkı değil. Nitekim başta Fransa olmak üzere diğer ülkelerdeki obediyanslara da büyük şark denildiği hiçbir yerde görülmemiştir.

Demek oluyor ki orient sözcüğü Fransızcada iki ayrı anlama gelmekte olsa bile bunun için dilimizde işlevleri uyarınca iki ayrı terim kullanılmış. Sonradan "şark" sözcüğü yerini "doğu"ya terk edince, bu ikisi birleştirilmiş çünkü herhalde "maşrık" ya da "meşrik" kelimesinin karşılığı olacak Öz Türkçe bir sözcük bulunamamış.

Bunu Masonluğun birinci ve ikinci derecesindeki masonların unvanı olan "çırak" ve "kalfa" sözcüklerine de benzetebiliriz. Bu, eskiden kalma bir geleneksel meslek ya da zanaattaki çırak-kalfa-usta hiyerarşisinde olduğu için öyle…

Oysa eskiden "çırak" yokmuş, *"müptedi"* denirmiş; "kalfa" da yokmuş, *"refik"* denirmiş. Bunlar Batı dillerindeki terimlerin eski dildeki bire bir karşılıkları. Önceki "yeni başlayan", sonraki "eşlik eden".

Bölgesel Örgütlenme

Bir obediyansın birbirinden uzak ve dağınık denilebilecek yerlerde çok sayıda locası olunca, bunların tek bir merkezden yönetimi zorlaşır. Hele bir de denizaşırı ülkelerdeki locaları düşünün… Yönetime kolaylık getirilmesi amacıyla birtakım illerde ya da bölgelerde, sınırlı düzeyde yetkisi olan "il büyük locası", "bölge büyük locası" gibi ikincil örgütler kurulmuştur.

Bu örgütlerin yönetimsel nitelikli bazı yetkileri vardır ama bunlar merkezdeki büyük loca tarafından verildiği ve sınırlı tutulduğu için birer obediyans sayılmazlar.

İşin ilginç bir yanı, Türkiye'de Özgür Masonlar Büyük Locası'nın, günümüzde (2019) öyle çok sayıda locası bulunmamasına karşın, hemen hepsini 5 bölge örgütü altında toplamış olmasıdır. Ancak bunlara önceden bölge büyük locası denmiş olmasına karşılık, sonradan bu nitelik "bölge locası" olarak değiştirilmiştir.

▲ ▲ ▲

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Kanada'da ve Avustralya'daki eyaletlerde kurulmuş büyük locaların ise her biri bağımsızdır ve bu ikincil nitelikli örgütlerin kapsamına girmezler.

Bu büyük locaların konfederatif nitelikli bir merkezi yönetim altına alınması bağlamındaki çabalardan ise sonuç alınamamıştır. Bağımsızlıklarını terk etmek büyük locaların işine gelmemiştir. Bu bağlamda dünya yüzündeki tek başarılı örgütlenme, Almanya'daki "Almanya Birleşik Büyük Locası"dır. Günümüzde bu merkezi örgüte bağlı olarak beş büyük loca vardır ama büyük locaların her biri masonik bakımdan "obediyans" olma niteliğini korumaktadır. Almanya Birleşik Büyük Locası ise masonik olmaktan çok, yönetimsel bakımdan ülke çapında bir genel örgüt gibidir.

Başta İngiltere Birleşik Büyük Locası olmak üzere diğer bazı ülkelerde de "birleşik" sıfatını kullanan büyük localar vardır. Ancak bunlar, kendi başlarına bağımsız olan obediyansların bir araya gelişleriyle ya da önceden ayrı olan iki büyük locanın birleşimiyle değil, âdeta bir "güç edinmiş olma" kaygısıyla bu sıfatı almışlardır.

▲ ▲ ▲

Bu yazıyı nasıl bitirelim?

Anlattıklarımızı özetleyip buna "Sonuç" falan dememizin bir anlamı yok.

İyisi mi "BİTTİ" diyelim bitsin!